

הלל צייטלין.

(לידיד ברוח).

(ליובלו הספרותי).

שתי תקופות עברו בחיי הלל צייטלין למן היום אשר היה לאיש-יהודי והחל להתכונן ברצון ומחשבה לקרבת אלהים, אהבת עמו ותורתו. התקופה הראשונה חלה להיות, בעת אשר כל מערכי לבו ותהלוכות חייו היו טבועים בחותם יסודו של עולם החצוב מאבני המיטפיזיקה (מורה נבוכים, שפינוזה וכו'), בטעם מוסרה ויפיה של זו.

אמנם גם אז דרכה תוכחתו ביעקב במסלה, שכבשו חווי-אל מקדם ומאז, ברוחם של אלה ותביעותיהם: בראותו, למשל, כי המון המעשים והתנועות השולטים באיזה זמן יהוא ברחוב היהודים, יהיו לאיזו מטרה שיהיו, אינם כדבעי לפי רוחו, מהר צייטלין על במת הצבור וספר—לא, לא ספר, אלא צעק—לעין כל את האמת המרה שראה בהם, ולא שם לב כלל למה שיאמרו הבריות—גם חבריו בכלל—עליו, שאינו יודע לכוין את השעה הרצויה למוסר ותוכחה. סהרת הלבבות ותקון המעשים אינם מהדברים שהזמן גרמא, בכגון דא אין משגיחין „בשעה“ ואין מכוונים את הלב כלפי „הסימפטיה“ של הדור. אבל למרות שהרוח הדובר מתוכו היה גם אז יהודי מכל הצדדין, הנה במלאתו הסדורה על לשונו היתה בולטת ביותר המגמה לצרף ולטהר את התכונות האנושיות שביהדות ונושאה עפ"י תורת האדם מיסודן של הפילוסופיה והשירה. התקופה השניה התחוללה בחייו, אחרי אשר עבר בצער ומכאובים את ה„קורס“ הראשון של „תקון ועליה“ בבית מדרש למחשבה ורגש. מבלי התכונן, כנראה, לכך הקיץ צייטלין באיזו שעה אשר לא ידע שחרה והתבונן אל ה„חומר“ הרב שנערם בנפשו אחרי שנות עמל ויגיעה—והנה „היה ונפסד“ הוא, אין בו כדי לשבור צמאון נפשו ל„חיי החיים“, לאמת האמתות, ל„יש האמתי“. אז עזב את המיטפיזיקה ואידיאליה והחל לעבוד אלהי הדת, כמו שנחקקה צורתה בתורת החסידות. זו היתה מעתה לספירת המכתר החופפת על שאר הספירות שבנפשו. עם העבודה החדשה הזאת בא שני עיקרי בחייו. כל שאיפתו מתחלת תקופה זו היא: לצרף ולטהר את התכונות האנושיות שביהודי ולחבב עליו קניניו ותורת עמו באש דת של היהדות, בראותו אך בה הגובה העליון של התחדשות עברית-אנושית בכל עמקה וקדושתה.

בכל ימי עבודתו הספרותית הביא ברכה ותועלת להאיש והיהודי שבעמו גם יחד. אלא שבראשית ימי בכורי כחותיו הקדיש מיטב סגולותיו לצורך הצד האנושי שבתחית העם, ובימי שחרותו, שם כל מעיניו בבקשת דרכים ואמצעים בשביל להכשיר את לב היהודי על פי הדעות והאמונות, שיצאו ממעי היהדות בלבד.

אבל תכונה אחת הניחה את חותמה על צייטלין כמו בימים שהיה חפשי בדעות" כך בזמן אשר הדתיות נעשתה אצלו ל"נזר הקדש" של כל ה"ספירות" שבנפשו, והיא: תכונת איש חסיד: בסגנון הדבור המיוחד לו בדעותיו ובכח אמונתו בהן. הוא מציע את אמתותיו לא בראיות הגיוניות, שבנחת נשמעות; הוא כופה אותן על הקוראים כגיגית בסגנון של "כה דברי כאש": אך אחז באיזו דעה או אמונה, שמשכה את לבו, הנה התמכר אליה בלב ונפש, ובהתלהבות רליגיוזית דבר אדותה בין חבריו ומכיריו, או גם מעל עמודי העתון. אין בין ימי בכוריו וימי שחרותו אלא, שאז היה "חסיד המחשבה והשירה" ועתה הוא "חסיד הדת". רוח הדת הפנימית היא חיי חייו, נשמת נשמתו. יש שהוא טועה בדרכים, שהוא בוחר בהם בשביל לעשותם לכח הפועל, אבל כונתו תמיד רצויה, טהורה, עובד אותה לשמה: לשם שלטונה בחיים.

ההתבוננות התכופה לתוך תולדות המעשים ותכונתם למדה אותו לדעת, כי אף האידיאלים, שעל פי עצם מהותם הם אמנם רמים ונשגבים, בכ"ז אין להם ערך נצחי וחיוני כאחד כל עוד לא ישאבו חיותם מאמת שמעבר לעולם ושאינה נבחנת עפ"י כללי ההשגה האנושית. כל אידיאל שאינו יונק ממציאות אל עליון מרום וקדוש הריהו "הוה ונפסד" כצרכי הזמן, שהוא חי על חשבונם ותמיכתם. אלה "פושטים צורה ולובשים צורה", "ככרום זה שבכרכי הים שמשתנה לכמה גוונין כשהחמה זורחת". וכחם וגבורתם של אידיאלים כעין אלה ידועים לנו יותר מדאי: בהשענם עליהם עמדו בעליהם ושנו סדרי בראשית: את רוח האדם הורידו מטה מטה ואת רוח הבהמה העלו מעלה מעלה והעולם ומלואו עם חכמותיו ותקוניו נהפך לפאטא מארגאנא, וכל עמלך להבדיל בו בין יום ובין לילה — לשוא.

ועוד זאת: אין האדם מוכשר להלביש הכרת הטוב והיפה בלבוש המעשה אלא אם הכרה זו קשורה בהכרת מציאות "אלהים חיים ומלך עולם". לפי שהאלהים, כמו שהוא מצוייר בספרי הנביאים, הריהו דוקא סמל המפעל החי. סגנונו של גלוי אלהות בעולם ואדם הוא: "ויאמר" — "ויעש", "ויאמר" — "ויעש". אין האדם מזדווג עם האידיאל עד כדי העשות זה לשליט נמעשיו ותהלכותיו בפועל, אלא אם הוא רואה מתוכו הברקת האמת העליונה בעולם.

צייטלין הוא אחד מהראשונים, שבא לפתוח את שערי הלב והמחשבה ובזה הביא רב ברכה ליהודי פולין. מחשבות קבועות, שיטה בחיים לא נתן, אף גם לא שאף להורות דרכי המחשבה. כמבקש „קרבן אלהים“ לא קבע צייטלין מסמרים באמונה, שעמד עליה באיזה זמן שהוא. בכלל אי אפשר לאמר עליו, שהוא איש בעל דעה קבועה או בעל אמונה ידועה. יותר מתאים לאופיו הנפשי הוא אם נקראהו „בעל השגות“, או איש שיש לו „חוש“ מיוחד להשגה והסתכלות. כל השגה ומושכל שנגלו לו לא היו בשבילו אלא עוד עליה, נוספת להעליות שהיו לו קודם לכן, בסולם המחשבה וההתבוננות ביחס האדם אל „ברוך חי וקים לעד, ברוך מרחם על הבריות.“ הלא כה סגנון צייטלין בלמודיו: קרעו לבבכם, תנו לו לחשוב ולהתבונן: מי אתה פה ומה לך פה — וסוף המחשבה יבוא ממילא. לא עליך החובה למצוא דוקא. שהרי מה קוראה לך הבת-קול השרויה בעמקי נפשך? רצה באמת וטוב! ומה שנוגע לחובתי אליכם הלא הראיתכם את הקדושה, הזורמת בכל טיפה וגרגיר שבעולם למן שמי מרום, עד עמקי תהום. גלית לפניכם, כל מה שעין האדם מוכשרת לראות, למדתיכם לאהוב ולבקש אמת וצדק, ומעתה, בני אדם, לכו בכחכם וד' יעזרכם. כי על כן רוח חיה באדם ונשמה שניתנה בו טהורה היא — ומה לך איפא עוד!

ובזה כחו גדול מחבריו הסופרים: לעורר את המחשבה ע"ד תפקיד האדם בכלל בעולמו של הקב"ה, יחוסו לאלהיו, לעמו ולכל הבריות. בכשרון-לעורר שבו הראה פועלו אף על אלה, שמטבעם עצמם נטו בפנימיותם למחשבה והסתכלות, אלא שנטיה זו היתה אצלם בבחינת „שינה“. בא צייטלין בצעקותיו ותוכחותיו והקיצה משנתה, ואז קמה גם נצבה לעשות את המונח זה כבר בטבעה. האמין צייטלין, כי בזה עשה את שלו: שערי הלב נפתחו והמחשבה תחל מעתה לעשות את מעשיה בקרב „המתעוררים“ בהסכם עם מצב השכלתם ונשיותיהם. אבל איך לחשוב חשבוננו של עולם, לכוון צרופי מחשבות בשביל להגיע על ידם לגוי ואלהיו — לא לכך בא להיכל הספרות ולא נסה עד עתה את כחו בזה.

אבל אמונתו התמימה בכח השאיפה בלבד שבאדם, יהיה מי שהוא ובאיזה מצב שהוא, למצוא ע"י יגיעת-עצמו את הדרך בחיים, אחרי שכבר נתעורר בו הרצון ל„חשבון“, הביאה לתוצאה אחרת מאשר חשב הוא. היהודי הצעיר בדורנו רואה לפניו, לאן אשר יפנה, כתות ומפלגות, אשה אשה ופרוגרמה שלה בידה. כל בעל בכיתתו כשהוא בא אל חבריו ומורה להם דעה חדשה אינו מסתפק מצדו בגלוי הדעה בלבד, לאמר: דעה יש בעולם וכוה וכוה שמה. אלא הוא בא וגם דרך להתפשטות הדעה בידו, או דרכים שהיא נקנית בהם בלבבות העם. אדרבה בזה שצייטלין עורר לחשוב חשבוננו של עולם בכלל, בזה גופו

חזק בלב אלה, שקריאתו נכנסה ללבם, את הרצון העז לכללים ונתיבות, אשר לפיהם יעסקו בו — ולא מצאו את מבוקשם.

עד היום לא השתדל צייטלין לערוך לפני בני הדור, המבקשים אידיאל עליון מחודש מתוך היהדות, ראשי פרקים אשר בהם ימצאו כללים קבועים בדרך התחיה וההתחדשות. החושב שבאדם מכיון שהוא מגיח ממצפוניו ומחל לעשות מעשהו הריהו מבקש נושא, שמסביב לו ירכז את מחשבותיו ושאיפותיו ובו ימצא קורת רוח לעמלן, ומכיון שאינו מוצאו במקום שהוא מבקשו, הריהו אנוס — לרגלי טבע הדוחף שבמחשבה — לפרנס את צרכיו הרוחניים במזון שאינו לפי טעמו. לבו יכאב עליו על אשר לא ניתן מבוקשו ובתי נפשו אבלים ושוממים אף עתה כמו שהיו, אבל אנוס הוא, מצד טבע המחשבה, לבקש עצם שבו תנוח מעבודתה, להתפרנס מכל הבא בידו.

אבל חבתו היתרה לקדושה וטהרה לא הסיחה את דעתו מצרכי הצבור והיחיד הנולדים ומתחדשים יום יום. לאמתו של דבר היא, החבה האמורה דוקא, מניעה את בעליה לדאוג בכל לב לצרכים הגשמיים של איש איש, שעליהם יחיה האדם בכל שעה. וכמה שהאידיאל נשגב ביותר וכמה שהוא מרום וקדוש ביותר, כן יגדל ביותר הצורך בבעליו להלבישו במעשה, להורידו לתוך המאורעות המוחשים שקיומם תלוי בו. אף בין אלה העוסקים בצרכי צבור באמונה לא תמצאו אנשים אשר צרת הפרט והכלל הגשמי תקרובה ללבם כל-כך, כאל לב איש החוצב חומר ולבנים לכל החלטותיו והנחותיו בדעת ומוסר מהנסיגות הדתיים הפנימיים. *) וציטלין נמנה בודאי על אלה.

ומטעם זה חביבה עליו העבודה בעתונים המטפלים בשאלות החיים הנוגעים ליום ולשעה. כאן בעתונות היומית אפשר לו לשלם את חובותיו לאחיו בדרכי התשלומין השייכים לו: בעטו. אבל גם כאן — כבכל דבר שהוא מסור לו בחפץ לב — הגדיש את הסאה. הוא שקוע בה יותר מדאי, וזה מפריע בעדו מלחת לקורא העברי מה שהיה יכול לתת מפרי רוחו העצמית, אלמלי חשב את העבודה העתונאית לעראית ואת העבודה הספרותית לדבר שבקבע. והרבה סובל הוא גופו מזה: בהיותו מוכרח להסב את עיניו ולהטות את אזנו לכל דבר קטן וגדול הנופל ברחוב היהודי, הריהו נעקר עייז מ"רשות היחיד" שלו ואין לו היכולת לתת מרחב וחופש להמפעפע בבאר נפשו, ולהתיכו בלשון וספר. אפשר ואפשר, שציטלין בעצמו, לפי תכונתו העממית, דעתו נוחה מעבודה זו, בהיות שרק בה יכול אף הוא מצדו לעזור לבני אחיו גם בעניני החומר. כי זו דרכה של

*) אנו יועצים להקוראים לקרוא את מאמרו "מחביון הנפש" (במאסף "נתיבות") ואת מחברותיו ("ציטלינס בלעטלעך", "דער סנה") שהוציא לפני שנה ושנתיים.

האהבה לחפות על „שורת הדין“ וכרוב אהבתו לעמו הוא מאמין, שבמאמריו הנדפסים בעתון יומי ביהודית השנה לכל נפש יפעל בודאי על דעת הקהל ומנהיגיו.

עד עתה עלה ביד צייטלין להראות נכחה את הצד השלילי שבחיי היהודים בגלות לכל רחבו ועמקו: רשע וזדון, שקר וצביעות, כעור וחלאה. אבל לא עשה עדיין נסיון ממשי להורות בדעה והשכל את הצד החיובי, כפי שהוא מורגש לו לעצמו בחביון נפשו, שבגאולת העם.

שאר רוח לו לצייטלין, אבל מפני שרוחו הטובה בו תמיד קשה לו לתת סגנון מוצק לצרופי המחשבות שנערמו בתוכו ולחבר מתוכם רעיון מרכזי שלם, אשר זה משפטו: מקיף כל חיי האדם במלואם, מפקח על כל רעיון המתעורר בקרבו שיהיו פניו מכוונים לעומתו, מוליך ומביא כל תנועה ונסיה, מראשית צמיחתן עד סוף בשולן. שאיפותיו גדולות מאד, אינו מסתפק במציאות הנשמה בלבד; חמדה גנוזה בלבו למה שלמעלה מהנשמה, ומה — כסופין להתגלות, לטמיר ונעלם הסובב וממלא כאחד את כל בשר ורוח. ובטמיר ונעלם הוא מכוין למי שאמר והיה העולם, לאלהים חיים ומלך עולם בדבור אחד. צייטלין עומד עדיין באמצע הקורס השני של תקון ועליה בבית המדרש למחשבה ורגש, ולפיכך לא הגיעה עדיין הצורה הדתית שבו לאחדות פנימית מוחלטת, עד כדי לתת פרצוף שלם לצרופי רעיונותיו ומשאותיו. אם הוא רוצה — בטוחים אנו כי נאמן הוא ברצונו לכך — למלאות את תפקידו בחיי עמנו, עליו להכיר את החסר לו עתה בשביל לגשת אל השלמתו. אנו מברכים אותו שיזכה לגמור בפועל את אשר התחיל במחשבה!

* *

*

י. ח. ברנר.

לא מחשבותיו מחשבותינו ולא דרכיו דרכינו, אבל נשמתו — נשמתנו. פרצוף הצער שבנשמתו היה כלו בכל עשר „ספירותיו“ — יהודי, בן ישראל סבא. רחוק רחוק הוא ממנו במחשבותיו על עם ותורתו, עם ואלהיו, אבל קרוב הוא לנו בכל מערכי צערו ואש-יגונו על ישראל וגלותו, ישראל ובדידותו מדור דור. מצד זה הרי הוא, ברנר, יהודי שביהודי לכל הדעות, אף לדעת יהודי חרד על תורתו וקנאי על דתו, אם רק נוסף לזה, הוא חרר גם על הבהלה האיומה שבגלות עמו, מיצר ודואג על שהעולם חשך משחור בעדו ואשר